

Kotkan ympäristöterveydenhuollon palveluyksikkö

TERVEYDENSUOJELULAIN MUKAISEN TOIMINNAN OMAVALVONTA

Terveydensuojelulain (763/1994, lainmuutos 11.11.2016/942) 2 §:n mukaan toiminnanharjoittajalla on omavalvontavelvollisuus. Omavalvonta tarkoittaa sitä, että toiminnanharjoittaja tunnistaa toimintansa terveyshaittaa aiheuttavat riskit ja seuraa niihin vaikuttavia tekijöitä. Lisäksi toiminnanharjoittajan tulee toimia riskien hallitsemiseksi ja estää terveyshaittojen syntymistä mahdollisuuksien mukaan.

TOIMINNANHARJOITAJALLA ON VELVOLLISUUS

1. tunnistaa toimintaan liittyvät riskit
2. seurata niihin vaikuttavia tekijöitä
3. estää terveyshaittojen syntyminen

Omavalvontavelvoite koskee sekä terveydensuojelulain 13 §:n mukaisen ilmoitusvelvollisuuden alaisia toimintoja (esim. päiväkodit, majoitusliikkeet ja yleiset saunat) että muita elinympäristöön vaikuttavan toiminnan harjoittajia (esim. kampaamot, yksityiset uima-altaat, koontumishuoneistot).

ILMOITUSVELVOLLISET TOIMINNOT

- päiväkodit, kerhot, sisäleikkipaikat ja nuorisotilat
- koulut ja oppilaitokset
- sosiaalihuollon toimintayksiköt
- vastaanottokeskukset
- kauneushoitolat ja muu ihonkäsittely
- tatuointi- ja lävistysliikkeet
- solariumliikkeet
- majoitustilat
- liikuntatilat ja kuntosalit
- yleiset saunat
- uimahallit ja muut yleiset uima-allastilat
- uimarannat

Terveydensuojeluviranomainen valvoo ilmoitusvelvollisten toimintojen terveydellisiin olosuhteisiin vaikuttavia tekijöitä. Terveydensuojelun lähtökohtana on selvittää, aiheutuuko toiminnasta terveyshaittaa tai esiintyykö kohteessa sellaisia tekijöitä tai olosuhteita, joiden takia terveyshaittaa voi syntyä. Tällaisia tekijöitä ovat mm. ilmanvaihto, pintamateriaalit, akustointi ja

Kotkan ympäristöterveydenhuollon palveluyksikkö

äänieristys, WC-tilojen riittävyys ja kunto sekä siivousvälineiden säilytys- ja huoltotilat. Ominaisuuksien riittävyys ja soveltuvuus perustuvat huoneistossa oleskelevien henkilöiden määrään.

Jatkossa myös omavalvonnan toimivuutta tullaan valvomaan osana suunnitelmallista valvontaa. Tarkastuksella toiminnanharjoittajaa voidaan esimerkiksi pyytää esittämään, miten toimintaan vaikuttavat riskit on tunnistettu, miten niiden vakavuus on arvioitu ja mitä riskien hallintakeinoja toiminnanharjoittaja ja työntekijät ovat ottaneet käyttöön. Tätä tarkoitusta varten toiminnanharjoittajan on hyvä laatia omavalvontasuunnitelma. Omavalvontasuunnitelman suositellaan mielellään olevan kirjallinen, vaikka terveydensuojelulaki ei sitä suoraan velvoita kirjallisena tekemään. Omavalvontaan terveydensuojelulaki kuitenkin velvoittaa, ja monissa tapauksissa kirjalliseen muotoon laaditusta omavalvontasuunnitelmasta on hyötyä. Sen lisäksi, että sen avulla on helppo osoittaa terveydensuojeluviranomaiselle omavalvonnalta vaadittuja asioita, se hyödyttää toiminnanharjoittajaa toiminnan järjestämisessä ja se on hyvä työkalu esimerkiksi henkilökunnan perehdyttämisessä. Mikäli kuitenkin päädytään vain suulliseen omavalvontaan, on toiminnanharjoittajan silti pystyttävä osoittamaan omavalvonnalta vaaditut asiat terveydensuojeluviranomaiselle sekä perehdytettävä kaikki työntekijät omavalvontaan ja toimintatapoihin.

Kotkan ympäristöterveydenhuollon palveluyksikkö suosittelee kirjallisen omavalvontasuunnitelman laatimista.

Mahdollisen kirjallisen suunnitelman muoto on vapaa.

Mikäli omavalvontasuunnitelma laaditaan kirjallisena, on suositeltavaa säilyttää se kaikkien työntekijöiden saatavilla.

Omavalvonnassa voi hyödyntää toimijalla jo mahdollisesti olevaa omavalvontaa (esimerkiksi yksityisten sosiaalipalvelujen tuottajien omavalvonta) täydentämällä sitä niin, että se vastaa myös terveydensuojelulaissa tarkoitettua omavalvontaa.

RISKINARVIOINTI

Omavalvonta perustuu oman toiminnan tuntemiseen ja siihen liittyvien riskitekijöiden tunnistamiseen sekä riskien hallintaan. Riskillä tarkoitetaan tässä yhteydessä terveyshaittaa aiheuttavaa olosuhdetta tai tekijää. Riskien tunnistamisella ja seurannalla on parhaimmillaan ennaltaehkäisevä vaikutus terveyshaittojen syntymiseen.

Pelkkä riskien tunnistaminen ei kuitenkaan yksin riitä, vaan riskeistä on hyvä tunnistaa myös niiden suuruus eli riskitaso (merkityksetön, siedettävä, kohtalainen, merkittävä, sietämätön riski). Riskitason arviointiin voi käyttää apuna alla olevaa taulukkoa (Taulukko 1). Riskitason

Kotkan ympäristöterveydenhuollon palveluyksikkö

määrittämisessä otetaan huomioon riskin aiheuttamat mahdolliset haitalliset seuraukset sekä riskin toteutumisen todennäköisyys.

Taulukko 1. Riskitaso haitallisen tapahtuman seurausten vakavuuden ja esiintymistodennäköisyyden perusteella

ESIINTYMINEN	SEURAUKSET		
	Vähäinen	Haitallinen	Vakava
Epätodennäköinen	Merkityksetön riski	Siedettävä riski	Kohtalainen riski
Mahdollinen	Siedettävä riski	Kohtalainen riski	Merkittävä riski
Todennäköinen	Kohtalainen riski	Merkittävä riski	Sietämätön riski

(Lähde: Työterveyslaitos)

Jos esimerkiksi riskin esiintyminen on mahdollinen ja toteutuessaan seuraukset olisivat vakavat, on riskin suuruus silloin merkittävä. Jos taas riski on mahdollinen, mutta seuraukset arvioidaan vain vähäisiksi, putoaa riskiluokka siedettäväksi. Alla olevaa taulukkoa voi käyttää apuna miettiessä, mitä minkäkin suuruiselle riskille tulisi tehdä vai vaatiiko riski toimenpiteitä lainkaan (Taulukko 2).

Taulukko 2. Yksinkertainen riskiin perustuva toimenpidesuunnitelma

RISKI	TOIMENPITEET JA AIKAJÄNNE
Merkityksetön	Ei tarvita toimenpiteitä.
Siedettävä	Ennalta ehkäiseviä toimenpiteitä ei tarvita. Suositeltavaa on kuitenkin miettiä toimenpiteitä, joilla riskitason kasvaminen saadaan estettyä.
Kohtalainen	Riskin pienentämiseksi on ryhdyttävä toimiin määrätyn ajan kuluessa.
Merkittävä	Toimintaa ei pidä aloittaa ennen kuin riskiä on pienennetty.
Sietämätön	Toimintaa ei pidä aloittaa eikä jatkaa, ennen kuin riskiä on pienennetty. Jos riskin pienentäminen ei ole mahdollista, ei toimintaa todennäköisesti voi harjoittaa lainkaan.

(Lähde: Työterveyslaitos)

Riskitason määrittämisen jälkeen tulee luoda käsitys siitä, miten tunnistetut riskit pienennetään ja millä toimenpiteillä riskejä hallitaan. Riskinarvioinnin perusteella päätettyjen toimenpiteiden toteutusta seurataan ja tilanne arvioidaan myöhemmin uudelleen. Riskin arviointi tehdään aina uudelleen olosuhteiden tai toiminnan muuttuessa oleellisesti.

OMAVALVONNAN SISÄLTÖ

Omavalvontasuunnitelmassa kuvataan kohteen toiminta sekä toiminnan riskitekijät ja niiden ennaltaehkäisy. Oleellista on tunnistaa juuri oman toiminnan riskit. Seuraavassa on annettu esimerkkejä asioista, joita omavalvonta voi sisältää. Kohteesta riippuen kaikkia seuraavia kohtia ei omavalvonnassa tarvitse välttämättä käsitellä, mutta vastaavasti kohteesta riippuen voi omavalvonnassa olla tarpeen käsitellä myös tästä ohjeistuksesta puuttuvia asioita.

Kotkan ympäristöterveydenhuollon palveluyksikkö

Omavalvonta voi koostua esimerkiksi seuraavista aihealueista:

1. TOIMINTA

Toiminnanharjoittajan tulee tuntea oma toimintansa sekä siihen liittyvät määräykset ja suositukset. Omavalvonnan yksi aihealue kannattaakin olla toiminnan sekä tilojen kuvaus. Toiminnan ja tilojen olosuhteiden tunteminen auttaa jäsentämään riskitekijöitä.

Toiminnan kuvaus ja tilat

- tiloissa harjoitettava toiminta tai palvelu
- toiminta-ajat
- henkilömäärät
 - esim. asiakkaat, henkilökunta, suurin yhtäaikainen henkilömäärä
- WC-istuinten ja vesipisteiden määrät
- siivous- ja pyykkihuolto
- kiinteistöhuolto
- jätehuolto
- toiminnassa käytettävät laitteet
- työvälineiden sterilointi/desinfiointi
- pintojen desinfiointi

Tilojen terveydelliset olosuhteet

- fysikaaliset olosuhteet, mm.
 - ilmanvaihto
 - lämpöolot
 - melu
 - valaistus
- kemialliset ja biologiset olosuhteet, mm.
 - käytetyt pesuaineet ja niiden aiheuttamat hajut
 - rakenteiden ja toiminnan vaikutus sisäilman laatuun

2. TOIMINNAN RISKITEKIJÄT

Toiminnanharjoittaja vastaa siitä, että toiminnasta ei aiheudu terveyshaittaa. Tätä varten toiminnanharjoittajan on tunnettava toimintaansa liittyvät mahdolliset riskitekijät eli terveyshaittaa aiheuttavat olosuhteet/tekijät.

- sijainti ja ympäristö
- herkät väestö- ja riskiryhmät
- toiminnot, joihin sisältyy terveysriski (esim. kotieläimet)
- pintojen ja tilojen helposti puhtaana pidettävyys
- haittaeläimet
- toiminnassa ja tiloissa tapahtuvat muutokset
- huoneiston korjaustarpeet
- talousvesi ja käyttövesi

Kotkan ympäristöterveydenhuollon palveluyksikkö

3. RISKITEKIJÖIDEN ENNALTAEHKÄISY

- toiminta ja tilojen riittävyys sekä soveltuvuus toimintaan nähden
- ajantasainen selvitys rakennuksen kunnosta on tehty
- henkilökunnan ohjeistus ja perehdytys (esim. miten henkilökunta perehdytetään, ovatko työ- ja toimintaohjeet ajantasaiset ja kaikkien nähtävillä)
- asiakkaiden ohjeistus
- sidosryhmien välinen yhteistyö ja viestintä (esim. omavalvontakansiossa yhteystiedot tärkeimpiin sidosryhmiin)
- toiminnassa käytettävien laitteiden toimivuuden seuranta
- sisäilmaongelmissa toimiminen ja milloin on syytä epäillä sisäilmaongelmaa
- epidemioihin ja muihin häiriötilanteisiin varautuminen
- haittaeläinten torjunta
- mahdollisten kotieläinten pito/hoitto
- tilojen ylläpito, seuranta ja dokumentointi
 - tilojen siisteys, järjestys ja hygieenisuus: siivoussuunnitelma ja sen toteutumisen seuranta; tekstiilihuollon ohjeistus; lelujen, liikuntavälineiden ym. puhdistus
 - kiinteistöhuolto: huoltosuunnitelmat kiinteistöön ja teknisiin laitteisiin liittyen; ilmanvaihtolaitteiden nuohous ja puhdistus; tilojen korjaukset/toimivuus

DOKUMENTAATIO

Omavalvontaan kuuluu myös terveydellisiin olosuhteisiin liittyvien ilmoitusten ja toimenpiteiden kirjaaminen ja dokumentoinnin säilyttäminen. Kirjaaminen on myös omavalvonnan kehittämisen edellytys. Esimerkiksi sisäilmaongelmissa sisäilmaan liittyvä ilmoitus ja sen perusteella tehtävä vian korjaaminen kunnossapidollisin toimin sekä rakennuksen käyttäjille tiedottaminen korjauksen jälkeen tulee olla dokumentoituna. Dokumentoidut toimet tulee tarvittaessa voida esittää terveydensuojeluviranomaiselle.

ESIMERKKEJÄ OMAVALVONNASSA HUOMIOITAVISTA ASIOISTA

Tähän ohjeeseen on koottu joihinkin toimintoihin liittyviä esimerkkiriskejä sekä yleisesti esimerkiksi talousveden ja sisäilmaan liittyviä riskejä. Jokainen toiminta ja kohde on kuitenkin erilainen, joten toiminnanharjoittajan tulee miettiä juuri omaan toimintaansa ja omaan kohteeseensa liittyvät riskit ja niiden hallinta.

ESIMERKKI 1. Talousvesi

Talousveden liittyen kohteessa kannattaa huomioida ainakin talousveden laatuun ja lämpötilaan liittyvät asiat.

Talousvettä, jota käytetään tai toimitetaan käytettäväksi talousvetenä osana julkista tai kaupallista toimintaa, valvontaan suunnitelmallisessa valvonnassa talousvesiasetuksen mukaan,

Kotkan ympäristöterveydenhuollon palveluyksikkö

jos toiminnanharjoittajalla on oma vedenottamo tai omaa vedenkäsittelyä. Toiminnanharjoittajan, joka ottaa talousvettä omilla laitteilla käytettäväksi osana julkista tai kaupallista toimintaa, on tehtävä kunnan terveydensuojeluviranomaiselle terveydensuojelulain mukainen ilmoitus. Terveydensuojeluviranomainen laatii kohteelle näytteenottosuunnitelman talousveden laadun säännöllistä tutkimista varten.

Vesijärjestelmissä voi kasvaa taudinaiheuttajamikrobeja, kuten legionellabakteereita. Ne pysyvät lisääntymään 20-45 °C lämpötilassa, joten lämminvesilaitteistosta saatavan lämpimän vesijohtoveden lämpötilan tulee olla vähintään +50 °C (vesikalusteesta saatava vesi saa olla korkeintaan +65 °C). Talousveden ja muunkinlaisen kylmän veden lämpötilan taas tulisi olla alle 20 °C legionellabakteerien kasvumahdollisuuksien heikentämiseksi.

Vesijärjestelmiä, joissa legionellabakteerit voivat kasvaa, ovat muun muassa:

- talousvesijärjestelmät
- lämpimän veden käyttöjärjestelmät
- porealtaat ja poreammeet
- kostuttimet
- jätevesijärjestelmät

ESIMERKKI 2. Sisäilma ja ilmanvaihto

Sisäilman laatuun vaikuttavat monet tekijät, kuten esimerkiksi sisäilmassa esiintyvät pölyt, hiukkaset, kemialliset epäpuhtaudet, mikrobit ja kaasut. Kaasuista esimerkiksi radon on Kaakkois-Suomen alueella asia, joka suositellaan omavalvonnassa huomioimaan.

Sisäilmahaittaa voi epäillä, mikäli rakennuksessa esiintyy esimerkiksi seuraavanlaisia epäkohtia:

- epämiellyttävä/häiritsevä haju, esimerkiksi pistävä tai maakellarimainen haju
- tunkkainen ilma
- liian alhainen lämpötila tai veto
- liian korkea lämpötila
- näkyvä home tai kosteusvauriojälki
- riittämätön ilmanvaihto
- oireilu, joka helpottuu tai katoaa muualla oleskeltaessa (esim. hengitystieoireet, silmien ja ihon ärsytys, päänsärky, väsymys)

Sisäilmaongelmaa epäiltäessä ensimmäisenä kannattaa ottaa yhteyttä kiinteistön omistajaan tai ylläpidosta vastaavaan tahoon (yleensä isännöitsijä). Sisäilman laatuun voi vaikuttaa esimerkiksi huolehtimalla sopivasta lämpötilasta, riittävästä ilmanvaihdosta sekä pitämällä tilat siisteinä ja puhtaina.

Vanhainkodeissa, lasten päivähoitopaikoissa ja muissa vastaavissa tiloissa lämpötilojen tulee täyttää asumisterveysasetuksen mukaiset toimenpiderajat.

Ilmanvaihdon tarkoituksena on poistaa oleskelutilojen sisäilmasta epäpuhtauksia, kosteutta ja liiallista lämpöä sekä huolehtia puhtaan korvausilman saannista. Omavalvonnassa kannattaa

Kotkan ympäristöterveydenhuollon palveluyksikkö

huomioida esimerkiksi ilmanvaihtolaitteistojen puhdistukseen ja huoltoon liittyvät asiat, kuten tuloilmasuodattimien säännöllinen vaihto sekä tulo- ja poistoilmanvaihtokanavien puhdistus.

ESIMERKKI 3. Jätehuolto ja jätevedet

Jätehuolto on toiminnasta riippumatta järjestettävä niin, ettei jätteistä aiheudu terveyshaittaa jätehuollon missään vaiheessa. Jätehuollolla tarkoitetaan jätteiden säilyttämistä, keräämistä, kuljettamista, käsittelyä ja hyödyntämistä. Huomiota tulee kiinnittää mm. jäteastioiden sijoittamiseen ja hoitamiseen niin, ettei niistä aiheudu hajua tai muuta terveyshaittaa. Myös haittaeläinten pääsy jäteastioihin on estettävä. Tämän voi tehdä esimerkiksi huolehtimalla siitä, että jäteastiat ovat ehjät ja kannelliset ja että tyhjennys tapahtuu riittävän usein niin, että kannet saadaan aina kiinni. Tietynlaisissa kohteissa tulee myös huomioida tartuntavaaralliset jätteet, kuten viiltävät ja pistävät jätteet, jotka on kerättävä ja säilytettävä varoitusmerkinnöillä varustettuihin astioihin ja toimitettava asianmukaiseen hävitykseen.

Kohteessa tulee myös olla toimiva ja asianmukainen jätevesijärjestelmä. Viemärit puhdistus- ja muine laitteineen on suunniteltava, sijoitettava, rakennettava ja kunnossapidettava niin, ettei jätevesistä aiheudu terveyshaittaa. Jätevedet on myös käsiteltävä niin, etteivät ne aiheuta talousveden, yleiseen käyttöön tarkoitetun uimarannan veden tai maaperän terveydellisen laadun huonontumista.

ESIMERKKI 4. Herkät väestö- ja riskiryhmät sekä ympäristö

Ympäristöön liittyviä riskitekijöitä voivat olla mm. lähistöllä oleva teollisuustoiminta, energiantuotanto, maatalous, maaperä tai erilaiset harrastusalueet eli toiminnot, joista voi aiheutua erilaisia päästöjä. Ympäristöön liittyen tulee huomioida myös esimerkiksi sadevesien johtaminen pois päin rakennuksesta.

Terveysvaikutustutkimusten mukaan herkimpiä liikenteen päästöille ovat lapset ja vanhukset sekä sydän- ja hengityselinsairauksia potevat henkilöt. Näin ollen esimerkiksi vanhusten hoitolaitoksissa ja lasten yksiköissä tulee riskinarvioinnissa huomioida lähialueen liikennemäärät. Lisäksi tulee huomioida, että esimerkiksi lapset, vammaiset tai mielenterveyspotilaat eivät välttämättä osaa kertoa olosuhteisiin liittyvistä epäkohdista, jolloin toiminnanharjoittajan rooli terveyshaittojen tunnistajana ja ehkäisijänä korostuu entisestään.

ESIMERKKI 4. Kohde-esimerkki: yleinen sauna

Yleisessä saunassa riskinä eli mahdollisesti terveyshaittaa aiheuttavana tekijänä voi olla esimerkiksi kosteuteen, saunan siivoukseen sekä asiakkaiden toimintaan liittyvät asiat. Kosteus ei saa aiheuttaa rakenteissa, laitteissa taikka niiden pinnoilla mikrobikasvun riskiä eli toiminnanharjoittajan tulee miettiä, miten kosteuden aiheuttamia riskejä voidaan ehkäistä. Riskinhallintamenetelmiä kosteuden hallintaan ovat esimerkiksi ilmanvaihto, saunan kuivatus käytön jälkeen sekä sopivien pintamateriaalien valinta. Siivoukseen liittyviä riskejä voi hallita mm. siivousohjeella sekä oikeiden pesuaineiden ja -tapojen valinnalla. Asiakkaiden käyttäytymiseen liittyviä riskejä voi pyrkiä vähentämään esimerkiksi antamalla ohjeita saunan käyttöön liittyen (esim. peseytyminen ennen saunaa, mihin likaiset pyyhkeet jätetään). Puhtaiden ja likaisten pyykkien säilytys tulee järjestää niin, ettei sekaantumisen (ristikontaminaation) vaaraa ole.

Kotkan ympäristöterveydenhuollon palveluyksikkö

ESIMERKKI 5. Kohde-esimerkki: päiväkot

Päiväkodeissa korostuu esimerkiksi epidemioihin varautuminen sekä lelujen puhtaanapitoon ja soveltuvuuteen liittyvät asiat. Myös esimerkiksi melu on usein päiväkodeissa riskitekijä, johon omavalvonnassa voi miettiä hallintakeinoja. Myös käymälöiden riittävyys on päiväkodeissa riskitekijä. Päiväkodeissa tulee olla yksi wc-istuin ja käsienpesuallas jokaista alkavaa kymmentä lasta kohti. Lisäksi henkilökunnalle tulee olla omat wc-tilat.

ESIMERKKI 6. Kohde-esimerkki: liikuntatila

Liikkuessa ihminen hengästyy ja sydämen syke kiihtyy. Lihakset tarvitsevat enemmän happea ja sisäänhengitys tihenee. Liikuntatiloissa riskitekijöitä voivatkin olla mm. ilmanvaihto sekä sisäilman laatu. Omavalvonnassa kannattaa miettiä, onko ilmanvaihto mitoitettu oikein, onko ilmanvaihto tehostettavissa tarpeen mukaan, pääseekö lämpötila nousemaan esimerkiksi kesähelteillä liian korkeaksi ja miten toimitaan, mikäli ilmanvaihto ei ole riittävä tai lämpötila nousee liian korkeaksi. Myös välinehuolto kannattaa omavalvonnassa miettiä. Ylipäätään siivousvälineiden säilytystilat ja huoltoväli ovat liikuntatiloissa usein riskitekijä. Liikuntatilojen kohdalla omavalvonnassa voi miettiä esimerkiksi myös, kuinka erityisryhmät huomioidaan.

ESIMERKKI 4. Kohde-esimerkki: majoitusliike

Majoitusliikkeissä ominaisia terveyshaittaa mahdollisesti aiheuttavia riskejä ovat esimerkiksi ympäristö, tilojen riittävyys sekä asianmukaisuus, sisäilmastoon liittyvät tekijät, käymälöiden riittävyys, liinavaatehuolto sekä talousveden laatu. Esimerkiksi liinavaatteiden oikeaoppisella säilyttämisellä, käytämisellä ja pesemisellä voidaan ehkäistä mm. haittaeläimistä tai pölystä aiheutuvia terveyshaittoja. Liinavaatteisiin liittyen lisäriskiä luovat kuluttajien henkilökohtaiset liinavaatteet, joten jos majoitusliike sallii omien liinavaatteiden käyttämisen, kannattaa asia huomioida omavalvonnassa.

Yksi mahdollinen riski voi olla myös luteiden esiintyminen. Omavalvonnassa voi miettiä luteisiin varautumista esimerkiksi alkaen siitä, miten luteet tunnistetaan. Lisäksi toiminnanharjoittajalla kannattaa olla valmiina selkeä suunnitelma, miten toimitaan, mikäli ludehavainto tehdään (esim. miten ohjeistetaan asiakasta, miten itse toimitaan, tuholaiistorjunnan yhteystiedot).